

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

**Alternativní tresty, obecně prospěšné práce,
probační služba**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Michal Neubauer

Vypracoval:
Miloslav Ježek

Brno 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Alternativní tresty, obecně prospěšné práce, probační služba“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Obecnice 14.4.2006

.....
Miloslav Ježek

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalu Neubauerovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Pavle, dcerám Pavlínce a Miluše za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytovaly, během celého studia a při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Miloslav Ježek

OBSAH

Úvod	7
1. Uvedení pro problematiku	8
2. Teoretická východiska	10
2.1 Historie výkonu trestu odnětí svobody	10
2.2 Počátky a souvislosti vzniku probace a mediace v České republice	13
2.3 Dílčí závěr	17
3. Obecně prospěšné práce	19
3.1 Průvodce trestem obecně prospěšné práce	20
3.2 Dílčí závěr	24
4. Probace a mediace v mezinárodním kontextu	25
4.1 Probace v Evropě	25
4.2 Dílčí závěr	31
5. Mediace mezi poškozeným a obviněným ve vybraných evropských zemích	32
Závěr	37
Resumé	38
Anotace	39
Seznam použité literatury	40
Seznam zkratk	43

Úvod

Problematika kriminality v naší společnosti se dostává do stále sledovanějšího okruhu problémů.

S problematikou kriminality úzce souvisí i sankce společnosti za protiprávní, kriminální jednání. Jednou z nich je i alternativní zacházení s pachateli, který řeší problém nejen sociální ale i společenský, hovoří se o alternativách k trestu odnětí svobody.

V soudnictví a vězeňství se odráží obrovské změny politické a společenské. Uvolněním společenského procesu a jeho mechanismů na přelomu 80. a 90. let a pokus o realizaci všech ideálů přinesl, kromě všech nezvratných pozitivních změn, i řadu jevů negativních. Jedním z nich byl nárůst kriminálního jednání jedinců. Zákonitě s tímto se začal navyšovat i počet osob ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Klesá i věková hranice při páchání trestné činnosti. Alternativní zacházení s pachateli vyřeší ne jeden problém, sociální, společenský ale i ekonomický.

Aplikace alternativních trestů a alternativní zacházení s pachateli má velký vliv na základ státu, což znamená rodinu. Rodina je vůbec základní sociální skupinou v životě člověka.

Velkou roli v tomto procesu sehrává probace a mediace. V České republice je probace a mediace mladou službou a proto je důležité ohlédnutí i do zemí Evropy.

Probační a mediační služba vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení. Posláním Probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tím účelem provádí Probační a mediační služba probaci a mediaci a podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů, obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Nedílnou součástí poslání Probační a mediační služby je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.

Účelem stručného faktografického popisu vývoje probace a mediace je zmapovat aktivity důležité pro funkčnost Probační a mediační služby v České republice.

1. Uvedení do problematiky

Věznice a vazební věznice byly v minulosti, jsou a troufám si tvrdit, že i budou jakýmsi zrcadlem společnosti, v které jsou zřizovány. V takové společnosti, kde jsou alespoň v případě našeho státu, uplatňovány zásady demokracie, respektující každého jedince, úctu člověka k člověku, spravedlivě vymezující práva, ale i povinnosti každého jedince nelze uvedené principy opomíjet ani v podmínkách vězeňství. Proto alternativní zacházení s odsouzenými osobami a jeho odborná, profesionální úroveň předurčuje charakter soudnictví a vězeňského systému v dané společnosti.

Vždyť ekonomické náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody jsou nemalé. I když dílčí formy v nichž je uskutečňováno zaměstnávání odsouzených zůstávají poslední roky stabilizované a jsou to:

- vnitřní režie a výrobní činnosti věznice,
- provozní střediska hospodářské činnosti,
- u podnikatelských subjektů,
- vzdělávání denním studiem.

Odsouzený v České republice má povinnost pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce.¹

Po celou dobu transformace, kterou české vězeňství začalo procházet od počátku 90. let, a která ho v mnohých oblastech přiblížila západoevropským standardům, byla jednou z priorit právě oblast zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Od 1.7.2004 nabyl účinnost nový zákon, který upravuje výkon trestu, výkon vazby a některá další související zákony. Mezi jiným, a to zcela nově, tento zákon upravuje úhradu nákladů výkonu trestu odnětí svobody, kde namísto dosavadní všeobecné povinnosti úhrady nákladů výkonu trestu je tato zúžena pouze na odsouzené, kteří pracují, nebo mají příjmy (důchod nebo jinou peněžní hotovost). Náklady výkonu trestu přitom nehradí například odsouzení, kteří nedovršili 18 let věku, odsouzení, kteří jsou zařazeni do vzdělávacího nebo terapeutického programu, odsouzení, kteří jsou v nemocničním zařízení a matky starající se o dítě, které má ve své péči přímo ve vězeňském zařízení. Vzhledem k tomu, že všichni odsouzení nemají pracovní

¹ Zákon č. 169/99 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

příležitost, vzniká velký objem neuhrazených dluhů či pohledávek z neuhrazených nákladů výkonu trestu. Přitom, úhrady předepsaných nákladů výkonu trestu jsou finanční prostředky, které jsou odváděny do státního rozpočtu.

V současné době činí objem neuhrazených dluhů u vězňů umístěných ve věznicích i vězňů po propuštění přibližně 850 mil. Kč a úhrady dosáhly přibližně 50 mil. Kč. Při porovnání výše dluhů a na druhé straně výše příjmů do státního rozpočtu, lze konstatovat minimální vymahatelnost.²

Dílčí závěr

Cílem této kapitoly je poukázat na ekonomické náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody. Složitost v zaměstnávání odsouzených je spatřována v ekonomické nákladnosti, která je spojena s prostředky na technické zabezpečení pracoviště a personál, který je potřebný k zajištění ostrahy.

² Huttnerová, R. Ekonomické aspekty zaměstnávání vězňů, Sborník referátů z mezinárodní konference. Kroměříž 2004. s. 295 – 298.

2. Teoretická východiska

2.1 Historie výkonu trestu odnětí svobody

Vězeňství prošlo obrovský kus cesty, než došlo k názoru, že v případě některých druhů trestných činů lze přistoupit k alternativě k trestu odnětí svobody.

Ve starověku, kde převládal především trest smrti a tělesné tresty, je otroctví jakási alternativa, kdy je odsouzený zbaven osobní svobody a lidských práv. Římané používali a oplývali několika instituty, například institut psance, který byl nahrazen institutem dočasného nebo trvalého vyhnanství.

Pro feudalismus je typické a platí zásada oko za oko, zub za zub. Pachateli hrozilo buďto trest smrti nebo trest zmrzačení. Až do doby osvícenectví má ve feudalismu vězení především funkci zajišťovací. Jakousi obdobou dnešního trestu odnětí svobody na doživotí byly nucené práce (galeje). Až doba osvícenectví přináší myšlenku humanizace trestu a trestání, objevují se náznaky diferenciací. V těchto dobách nedochází k žádné výchovné funkci trestu odnětí svobody.

Historie vězeňství (mám na mysli vězeňství s určitými pravidly a řádem, ne jen formu pomsty za spáchaný skutek) na území našeho státu je úzce vázána na systém budovaný ve všech zemích Habsburské monarchie II. poloviny 19. století.

Od roku 1865 bylo vězeňství podřízeno ministerstvu spravedlnosti a byl jmenován generální inspektor věznic. Bezprostřední řízení věznic pro muže příslušelo ředitelům, ženské věznice byly většinou ve správě ženských řeholních řádů. Věznice se budovaly v objektech starých hradů a klášterů. Nové věznice vznikají na přelomu 19. století, a to v Liberci, Plzni, Opavě, Praze a Pardubicích.

Mladiství vykonávali zpočátku trest odnětí svobody společně s dospělými, později a postupně začaly vznikat trestnice pro narušenou mládež a děti. V prostorách ženské trestnice v Řepích bylo zřízeno i oddělení pro mladistvé trestankyně.

V roce 1903 vzniká v Košicích „Komenského ústav“ pro přibližně 450 chovanců. Byl určen pro chlapce odsouzené k polepšovací výchově a pro mladistvé mravně narušené, kteří byli do ústavu umístěni bez soudního rozhodnutí.

V dobách Rakousko – Uherska a na počátku vzniku samostatného státu platily v našich zemích Trestní zákon z roku 1852 a Trestní řád z roku 1873. Vzhledem k tomu, že v době vzniku těchto dokumentů se teprve začínalo uvažovat o trestním právu týkající se mladistvých, nebyla tato problematika ve výše uvedených

dokumentech zvýrazněna. Zákonné normy nečinily rozdíly mezi delikventy mladistvými a dospělými.³

Období II. světové války

Justice a další složky, podílející se na penitenciárním působení, popřely a odbouraly právní normy civilizovaných zemí a zavedly „své“ praktiky.

Jejich vztah k lidem různého vyznání a barvy pleti nejlépe poukážeme připomenutím události dne 17.11.1939. Následovalo uzavření škol, bylo vyhlášeno stanné právo a zatčeno více než 1 000 studentů, kteří byli deportováni do různých koncentračních táborů. V žádném případě nemůžeme hovořit o alternativách k trestu odnětí svobody.

Poválečné období

Po válce byli delikventi umisťováni do zvláštního ústavu Řepy nebo výkonu trestu v krajských věznicích. Podmínky pro výkon trestu byly špatné, neboť vlivem války nebyly objekty udržovány a chyběl vězeňský personál. I přes tyto a další problémy se opět v roce 1946 dostala výuka do věznic.

Koncem roku 1949 byl stavebně upraven pro výkon trestu zámek Zámorsk. Do tohoto objektu byli umisťováni mladiství delikventi a zde byli diferencováni dle délky trestu a zařazeni do příslušného oddělení.

Ústav se potýkal s řadou problémů jako například chybějící základní vybavení, nevyhovující sociální zařízení a jiné. Výchova probíhala v duchu odkazu A.S. Makarenka a panoval zde předvojenský výcvik. Mladiství byli na čestné slovo propuštěni k návštěvě rodiny.

Od 1.8.1950 vstoupil v platnost zákon č. 86/1950 Sb., kterým se vydával Trestní zákon a rovněž vstoupil v platnost i Trestní řád. Vlivem nárůstu počtu mladistvých ve výkonu trestu byla zřízena pobočka ústavu v Žacléři.

Nové přístupy k penitenciární oblasti začaly být v tehdejší době značně ideologizované, a proto se mýjely účinkem. V důsledku toho vznikla v ústavech velmi složitá situace a napětí.

Dnem 1.1.1960 vstoupil v platnost nový Trestní zákon, pro mladistvé delikventy to znamenalo, že jsou trestně stíháni pouze za závažnou trestnou činnost a z výkonu

³ Netopil, K. Historie vězeňství mladistvých v Čechách. Praha, 1988.

trestu mohou být propuštěni již po výkonu jedné třetiny trestu. Pozitivem zákona bylo, že poměr mezi represí a výchovou upravil ve prospěch výchovy. Vzniká nápravně výchovná činnost, která se stává zároveň i rozhodující. Dělí se na tři složky:

- společensky prospěšnou práci
- kulturně osvětovou práci
- režim

Protože se Ústav Zámorsk vlivem špatných vztahů mezi personálem a postupným stíráním rozdílů mezi tímto ústavem a ústavem pro dospělé dostal do stavu značně krizového, bylo rozhodnuto o jeho zrušení a mladiství byli umístěni v samotném oddělení Nápravně výchovného ústavu Libkovic u Mostu. Toto nešťastné řešení rázem přineslo řadu problémů: mladiství, jak jedinci, tak i celé kolektivy, byly ovládnuty násilníky z řad odsouzených, oddělení bylo nedostatečně vybaveno, nevyhovující bylo oblečení a strava.

Na základě této situace vyvolalo jako nutnost učinit patřičné adaptační opatření a tak vytvořit základní podmínky pro zavedení režimu, a tím pádem i zabezpečit jejich účinná opatření. Od roku 1963 byl ústav zřízen pouze pro mladistvé delikventy.⁴

Po zhodnocení projevů chování mladistvích bylo nutno přistupovat ke každému diferencovaně a zařazovat delikventy do určitých skupin se společnými znaky, proto byli zvláště narušení jedinci odděleně od ostatních. Toto opatření se však míjelo účinkem, proto byli posléze všichni zařazeni do odděleného umístění a přemístěni do Litoměřic.

Od roku 1964 začal v ústavu pracovat první psycholog. O rok později nastoupil první pedagog s ukončeným vysokoškolským vzděláním a první sociální pracovnice.

V roce 1966 byl zřízen v objektu Věznice Olomouc ústav pro mladistvé. Byli sem zařazováni zvláště nebezpeční mladiství, kteří spáchali závažnou trestnou činnost. Po třech letech byl ústav zrušen a delikventi převezeni do Nápravně výchovného ústavu Opava.

Velké změny přinesl zákon č.59/1965 Sb. Jako například: vznikl poradní sbor, systemizace míst pro psychology a pedagogy, výkon trestu mladistvích byl upraven v samostatných částech, kde se kladl důraz na spolupráci ústavu s rodinou mladistvého.

⁴ Neubauer, M. Základní aspekty výkonu vazby a trestu mladistvích delikventů a problémy s ním spojené. Olomouc 1997. Závěrečná bakalářská práce na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého. Vedoucí práce Vavřín Matušek

Postupně ve všech věznicích vznikají nástupní oddělení pro nově příchozí odsouzené, kteří nastupují do výkonu trestu odnětí svobody a uvnitř věznic jsou zřizovány diferenciatní skupiny.

Mladiství byli rozděleni do tří skupin, které se od sebe lišily přísností režimu a povolováním nebo omezováním určitých výhod. Jednalo se vlastně o třídění dle vztahu a přístupu k výkonu trestu. Tento byl v souvislosti se třemi skupinami kladný, průměrný nebo negativní.

Pro značnou nejednotnost a mnohdy i nefunkčnost a pouhou formálnost diferenciací, byla v roce 1979 stanovena jednotná koncepce práce. Po různých konzultacích s odborníky z řad pedagogů a psychologů University Karlovy byla stanovena diferenciací do pěti skupin. Tomuto se podřídila i diferenciací nápravně výchovných činností.

Následně bylo zjištěno, že podmínky kdy dominovala přeplněnost ústavů, neúměrný počet na jednoho vychovatele a problémy s likvidací takzvaného druhého života nemohly garantovat požadovanou efektivnost výkonu trestu odnětí svobody.⁵

2.2 Počátky a souvislosti vzniku probace a mediace v České republice

Pro porozumění současného stavu a směřování Probační služby je nezbytné ohlédnout se za aktivitami, které ve své době výrazně přispěly k rozvoji nových způsobů a forem práce s pachateli trestných činů.

Mezi takové aktivity patřilo zejména úsilí různých odborníků z tzv. pomáhajících profesí z konce 60. let, které zahrnovaly trendy k posilování sociálně – výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů, zejména se zaměřením na odstranění příčin porušování právních norem. V letech 1968 až 1971 vzniklo ve spolupráci Národního výboru hl. města Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického při tehdejší Generální prokuratuře experimentální středisko postpenitenciární péče, které pracovalo v rámci projektu „*Výzkum faktorů recidivy*“, a jeho cílem bylo ověřit v podmínkách velkého města účinné metody práce s tzv. sociálně nepřizpůsobivými občany, včetně těch, kteří byli propuštěni z výkonu trestu.⁶ Tím byl odstartován proces uplatňování nové profese sociálních kurátorů, jejichž pracoviště se postupně rozšiřovala do dalších měst.

⁵ Marešová, A. Model nápravně výchovné činnosti pro mladistvé odsouzené muže v jednotlivých diferenciatních skupinách (průběžná zpráva z 1. etapy výzkumu). Oddělení penologického výzkumu Odboru NVČ, Správa SNV ČSR 1987.

⁶ Kunftová, J. Postpenitenciární péče. Praha: VÚK, 1972.

Orientace na pachatele trestné činnosti, zejména na recidivisty, byla výrazem dobového přesvědčení, že síly je nutno zaměřit tam, kde je de facto nejhorší. Tím byl žádoucí systém prevence sociálně pedagogických jevů založen od konce.⁷

V návaznosti na sociální kurátory již po několika letech vznikla místa specialistů pro práci s delikventní mládeží, tzv. kurátorů pro mládež, v rámci tehdejších okresních národních výborů, přičemž jejich činnostech převládal prvek kontroly.⁸ Až koncem 80. let došlo k redefinici poslání této instituce, kdy se začalo vedla kontroly stále více objevovat téma zprostředkování pomoci mladistvým, proti kterým bylo vedeno trestní stíhání, a také jejich rodinám.

Rovněž v rámci systému vězeňství byla zřizována místa sociálních pracovníků, mezi jejichž povinnosti patřilo mimo jiné, umožňovat odsouzeným udržovat kontakty s jejich rodinami a sociálním prostředím po dobu výkonu trestu odnětí svobody a připravovat podmínky pro jejich případné propuštění z věznice.

Výše uvedené aktivity byly motivovány úsilím odborníků v oblasti sociální práce, psychologie, pedagogiky a práva o zavádění nových prvků v oblasti zacházení s pachateli trestných činů a vytvoření účinných systémových opatření pro uplatňování nových trendů, přičemž snaha byla inspirována příklady a zkušenostmi ze zahraničí. S ohledem na politickou situaci komunistického Československa zůstali nositelé popsaných přístupů osamoceni a mnohé nadějně rozběhnuté projekty nemohly být naneštěstí dále rozvíjeny, např. nedošlo k postupnému vzniku Probační služby obdobně jako tomu bylo v jiných zemích.

Po roce 1989 se v souvislosti se zásadní změnou politického a společenského systému daleko výrazněji projevíly důsledky dlouho trvajících nedostatků minulého režimu v oblasti trestní politiky, zejména ve vysokém nárůstu drobné kriminality a pokračující silné represi celého justičního systému. Přesto se v tomto období začínají objevovat vedle již existujících kurátorů a kurátorů pro mládež další aktivity, které přispěly k budoucímu formování základů probace a mediace v České republice.

Předně se jednalo o experiment „*Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež*“ (dále jen MS alternativa), který byl zahájen v roce 1991 skupinou odborníků Ústavu a práva ČSAV, tehdejší Městské prokuratury v Praze a dalšími odborníky z řad

⁷ Čákrťová, T. Sylaby přednášek. Nепublikováno.

⁸ Čákrťová, T. Sylaby přednášek. Nепublikováno.

sociální práce s mládeží.⁹ Autoři projektu se inspirovali zkušenostmi sociálních pracovníků západních zemí z konce 80. let, zejména pak z Rakouska, kde se začaly využívat tzv. odklony trestního řízení. Experiment probíhal od roku 1991 a s různými obměnami pokračoval v devadesátých letech i mimo hlavní město. Prostřednictvím projektu MS alternativa se řešení trestné činnosti nově objevil prvek aktivního zapojení pachatele, se zaměřením na odstranění následků jeho jednání, ale také poškozeného, kterému bylo umožněno ovlivňovat proces vlastního odškodnění. Poprvé byly uplatněny prvky mediace mezi poškozeným a obviněným jako metody řešení sporu za přispění třetí osoby – mediátora.

S experimentem MS alternativa souvisely i postupné změny na poli trestní legislativy směrem k rozšíření škály trestů nespojených s uvězněním pachatele a dalších opatření, zejména tzv. odklonů v trestním řízení. V roce 1993 byl novelou trestního řádu zaveden institut podmíněného zastavení trestního stíhání¹⁰, a postupně byli přijímány další instituty: narovnání¹¹, trest obecně prospěšných prací¹², trest podmíněného odsouzení s dohledem¹³ a možnost podmíněného upuštění od potrestání s dohledem¹⁴.

S vývojem probace a mediace souvisí i postupná proměna sociální práce, která s sebou přinesla zásadní změny v přístupu k této profesi z hlediska teoretických východisek, používaných metod, a v neposlední řadě odborné přípravy a kvalifikačních požadavků. Sociální práce se jako odborná disciplína dostala na universitní a vysokoškolskou půdu a v souvislost s „novou“ generací sociálních pracovníků usilovala o svá uplatnění v nových oblastech, trestní justici nevyjímaje.

Sociální práce výraznou měrou ovlivnila způsoby práce s pachateli trestních činů a otevřela širokou diskusi o teorii, metodách a vhodných řešeních trestné činnosti inspirovaná novými dostupnými informacemi a celkovou atmosférou ve společnosti.

Výsledkem byla i mimo jiné nově zformulovaná vize, respektive definice sociální práce, která stavěla sociálního pracovníka do role prostředníka v konfliktu norem: na straně jedné normy a vnitřní pravidla klientů, a na straně druhé normy a pravidla společnosti. Smyslem je nalézat v tomto konfliktu přijatelná konsenzuální

⁹ Projekt experimentu: Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež (MS – alternativa). Ústav státu a práva ČSAV, Městská prokuratura v Praze, Magistrátní úřad v Praze. 21. 1. 1991. Dále např. Válková, H. – Kopoldová, B. Prvé zkušenosti z pražského experimentu mimosoudní narovnání. Rukopis. Vyhodnocení výsledků experimentu narovnání na okrese Česká lípa: Nadace klíč, 1996.

¹⁰ Zákon č. 292/1993 Sb., z účinností od 1.1.1994, §§ 307 – 308 tr.ř.

¹¹ Zákon č. 152/1995 Sb., z účinností od 1.9.1995, §§ 309 – 314 tr.ř.

¹² Zákon č. 152/1995 Sb., z účinností od 1.1.1996, §§ 45 – 45a tr.z.

¹³ Zákon č. 259/1997 Sb., z účinností od 1.1.1998 § 60a tr.z.

¹⁴ Zákon č. 253/1997 Sb., z účinností od 1.1.1998 § 26 tr.z.

řešení pro obě strany. V kontextu vývoje vedoucího postupně k ustavení probační a mediační služby byla tato vize jedním s klíčových prvků, který ovlivnil její podobu.

Skupina studentů a přednášejících s katedry sociální práce Filosofické fakulty University Karlovy v Praze založila v roce 1994 Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, jehož prvotním aktivitám patřilo zpracování projektu z oblasti řešení trestního konfliktu v kontextu trestního řízení z pohledu nových metod sociální práce¹⁵ a jejich předložení Ministerstvu spravedlnosti ČR. Přestože projekty nebyli oficiálně ministerstvem přijaty a realizovány v podobě experimentu, jak zamýšleli jejich autoři, staly se významnou inspirací pro obsah činnosti později vytvořených míst probačních úředníků.

V souvislosti s výše popsány událostmi, usilováním o přibližování legislativy standardům zemí EU, a také postupně se prosazujícím „*reformním tendencím v sociální sféře a justici*“, se stále naléhavěji objevovala potřeba vytvořit ucelený systém činností pro širší využívání a efektivní realizaci zavedených alternativních trestů a odklonů v trestním řízení.

Za tímto účelem přijala vláda v roce 1994 program prevence kriminality a usnesením č. 314 zavázala ministra spravedlnosti úkolem, aby zřídil místa probačních úředníků. Od 1.1.1996 bylo toto usnesení zrealizováno a na většině okresních a některých krajských soudech byla zřízena místa probačních úředníků. Plněním úkolů spojených s probačními činnostmi byli povětšinou pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů a vyšší soudní úředníci, kteří se zaměřovali zejména na zajištění administrativně technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a na formální kontrolu chování obviněných v institucích spojených s uložením zkušební doby.

Pouze některé obvodní a okresní soudy, zejména v Praze a později např. v Karlových Varech a Brně, využily této příležitosti k obsazení místa probačního úředníka kvalifikovaně vzdělanými lidmi zejména z oboru sociální práce, kteří se pak v praxi pokoušeli rozvíjet nové pracovní postupy v předrozsudkové fázi trestního řízení a naplňovat tak očekávání spojené s širším využíváním jednotlivých institutů v praxi. Současně se prostřednictvím konkrétní případové práce s klienty začala rozvíjet kvalifikovaná sociální práce s obviněnými i poškozenými v trestní justici a pozvolna se ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky vytvářely koncepční materiály ovlivňující budoucí podobu zákona o Probační a mediační službě.

¹⁵ Jednalo se o projekty Soudní pomoc, Mimosoudní vyjednávání – narovnání a Probace.

Výše popsaný stav praxe probačních úředníků z konce devadesátých let však narážel na řadu omezení, mezi něž patřil problém kumulovaných funkcí, zejména u ustanovených úředníků soudů, nedostatek prostoru pro probační a mediační aktivity, absence kvalifikačních požadavků na výkon této funkce, a pochybnosti právní veřejnosti, zejména soudců a státních zástupců o užitečnosti alternativních trestů a opatření obecně. Zmíněné obtíže, ale i první pozitivní zkušenosti vedly k rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti ČR zákonným způsobem upravit organizační i personální strukturu výkonu probačních a mediačních činností zákonem¹⁶, a přípravné práce nad jeho podobou otevřely prostor k další odborné diskusi.

V době, kdy se již připravoval zákon o Probační a mediační službě a jeho účinnost se předpokládala k 1.1.2001, se naléhavě objevila potřeba připravit pro novou službu kvalifikované úředníky a asistenty. Proto byl v průběhu roku 1999 Sdružením pro rozvoj sociální práce a Institutem pro další vzdělávání soudců a státních zástupců společně zpracován projekt Kvalifikačního vzdělávacího programu pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby. Tento projekt byl schválen ministerstvem spravedlnosti a za finanční podpory Nadace Open Society Fund Praha a Ministerstva spravedlnosti ČR byl v letech 1999 až 2000 realizován první ročník odborného kvalifikačního vzdělávání této profesní skupiny. V projektu byly zúročeny téměř pětileté zkušenosti s prováděním probačních a mediačních činností a další poznatky z odborných diskusí a informací ze zahraničí.

První ročník vzdělávacího programu nově vznikající profese ověřil navrhovaný systém vzdělávání a v jeho rámci byli připraveni uchazeči o funkci úředníka a asistenta PMS ještě před účinností zákona. Ti se po vstupu do nově založené služby, ať již přechodem z místa u soudů nebo z jiného prostředí, stali oporou nově vzniklého systému.

2.3 Dílčí závěr

Cílem této kapitoly je poukázat na historii vězeňství. Na náročnost a složitost diferenciací odsouzených nejen podle spáchání trestného činu ale i podle stupně narušení osobnosti. Složitost vytvoření podmínek výkonu trestu odsouzených mladistvích. Účelem stručného faktografického popisu vývoje probace a mediace bylo

¹⁶ Zákon č. 257/2000 Sb., s účinností od 1.1.2001

zejména zmapovat aktivity důležité pro ustavení a současnou podobu Probační a mediační služby v České republice.

3. Obecně prospěšné práce

Nelze opomenout fakt, že jakákoliv forma v oblasti trestních sankcí, zvláště těch nazývaných alternativními, je nelehký úkol. Obtíž spočívá ve velké rozmanitosti opatření užívaných v různých evropských zemích, která sama vyplívá z rozdílných společenských, ekonomických a právních systémů v členských státech. Rovněž si uvědomujeme omezení a rizika kategorizace, která vede vždy ke zjednodušování. A především je velmi složité to, co může být nesrovnatelné. Rozdíl ve společenských systémech a ekonomickém vývoji evropských zemích nutně implikuje rozdílnost v používání a uplatňování sankcí a trestu, i když právní předpisy v těchto zemích jsou dosti podobné či dokonce totožné. Přesto je zajímavé a poučné ukázat rozsah do jakého se situace vyvinula v posledních letech. Vývoj je patrný i v dlouho zavedených nevězeňských opatřeních, jakými jsou probace nebo prospěšné práce.¹⁷

Obecně prospěšné práce v členských státech Rady Evropy

V Irsku zákon z roku 1993 zavedl veřejně prospěšné práce. Potom následovaly prováděcí předpisy pro toto nové opatření jak z hlediska rozhodnutí vyneseno soudem, tak naplnění probační službou.

Ve Francii zákon z roku 1989 poskytl možnost nahradit krátké tresty vězení veřejně prospěšnou prací. Jestliže trest vězení na 6. měsíců nebo méně byl uložen v nepřítomnosti obžalovaného, soudce zodpovědný za vykonávání trestu v oblasti jeho trvalého bydliště, jemuž byl případ předán veřejným žalobcem, může požádat soud, jenž tento rozsudek vynesl, o jeho nahrazení podmíněčným trestem, který zahrnuje povinnost veřejně prospěšnou prací. Soudce zodpovědný za vykonání trestu by měl mít souhlas odsouzeného.

V Holandsku jsou alternativním trestem k trestu odnětí svobody, který za určitých podmínek – narovnání pachatele oběti, může soud odložit. Obecně prospěšné práce jsou v Holandsku od roku 1989 považovány v trestním zákoně jako hlavní trest. Ukládají se v těch případech, kdyby bylo možno uložit trest odnětí svobody do šesti měsíců. Spočívají v neplacené práci po dobu šesti měsíců v maximální výši 240 hodin.

Ve Spolkové republice Německo se osvědčily obecně prospěšné práce už jako experiment zejména v trestním soudnictví nad mládeží. Ukládají se jako alternativa

¹⁷ Zákon č. 152/1995 Sb., s účinností od 1.1.1996, §§ 45-45a tr.z.

peněžitého trestu, přičemž vždy musí jít o práci ve prospěch obecně užitečných institucí jakou jsou nemocnice, domovy důchodců, ústavy pro mentálně nebo fyzicky hendikepované. Pachatel si sám může zvolit místo, kde trest vykoná. Dospělým je ukládán v rámci podmíněného trestu odnětí svobody jako zkušební opatření.

Obecně prospěšné práce v České republice

V České republice je trest obecně prospěšných prací zaveden novelou zákona. Trest obecně prospěšných prací může soud uložit, odsuzuje-li pachatele za trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Soud přihlíží k povaze spáchaného trestního činu a možnosti nápravy pachatele. Podmínky pro aplikaci tohoto trestu jsou vymezeny tak, aby se uplatnil u pachatelů méně závažných trestních činů, na něž není třeba působit trestem odnětí svobody a z nějakého důvodu není vhodné uložení samostatného peněžitého trestu. Podmínkou aplikace tohoto trestu není souhlas pachatele. Trest obecně prospěšných prací může soud uložit ve výměře od 50-ti do 400 hodin. Soud může uložit podobu trestu i přiměřená omezení, z pravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Zdravotní způsobilost pachatele je podstatnou podmínkou pro uložení tohoto trestu. Obecně prospěšné práce je odsouzený povinen vykonat bezplatně ve svém volném čase nejpozději do 1. roku od vynesení rozsudku. Trest obecně prospěšných prací může být uložen jako trest samostatný nebo i vedle jiného trestu, nelze ho však uložit vedle trestu odnětí svobody. Tento trest lze uložit i trestním příkazem. Trest obecně prospěšných prací odsouzený vykonává v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí. Se souhlasem odsouzeného může být trest vykonáván i mimo tento obvod. Každé dvě neodpracované hodiny se rovnají jednomu dni odnětí svobody – vězení.¹⁸

3.1 Průvodce trestem obecně prospěšných prací

Co to jsou obecně prospěšná práce

Alternativní trest, který může soud uložit v rozsahu 50 – 400 hodin (u dospělých) a 50 – 200 (u mladistvích) za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5. let.

¹⁸ Janda, P., Kotulán, P. a kol. K problematice alternativních trestů. vydavatel, České vězeňství 1993, Č. 3 s.51-62

Obecně prospěšné práce (dále jen OPP) je nutno odpracovat osobně, bezplatně, ve svém volném čase, nejpozději ve lhůtě jednoho roku od převzetí usnesení o konkrétním místě výkonu trestu.

Místem pro výkon trestu OPP může být obecní úřad, městský úřad, státní nebo jiná obecně prospěšná, nezisková organizace.

Jakmile je trest vykonán, či bylo od výkonu trestu OPP nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno, hledí se na pachatele, kterému byl uložen, jako by nebyl odsouzen a soud zahradí odsouzení (provádí se výmaz z rejstříku trestu).

Povinnosti související s výkonem trestu OPP

Dostavit se k projednání podmínek výkonu trestu OPP od střediska Probační a mediační služby (dále jen PMS) a v průběhu celého trestu spolupracovat s probačním pracovníkem.

Informovat pracovníka PMS o svých osobních poměrech (bydliště, zaměstnání, sociální situace) a ve spolupráci s ním určit své časové možnosti pro výkon trestu OPP a podílet se tímto způsobem na přípravě podkladů pro vydání usnesení o nařízení trestu okresním (obvodním) soudem.

V průběhu trestu včas informovat o jakýchkoli změnách (pracovní neschopnost, pobyt v cizině, změna bydliště, změny v zaměstnání, etc.), jež by dlouho době bránily ve výkonu trestu OPP.

Vést řádný život a nedopouštět se další trestné činnosti.

Pokud je rozsudkem stanoveno náhrada škody je nutno ji splnit, a to například i formou splátkového kalendáře, sestaveného ve spolupráci s probačním pracovníkem. Ten o průběhu jednání a způsobu náhrady škody informuje následně poškozeného.

Co udělat po převzatí usnesení

Do 14. dnů od převzetí usnesení o místě výkonu trestu OPP vydaného okresním (obvodním) soudem je odsouzený povinen se dostavit k příslušné organizaci a domluvit si průběh výkonu trestu OPP (sepsání dohody, poučení o „*Bezpečnosti a ochraně zdraví při práci*“ – později BOZP).

Podílet se na vypracování harmonogramu výkonu trestu OPP a považovat dohodnuté termíny za závazné.

Práce vykonávat ve stanovené kvalitě tak, aby byly dokončeny v termínu určeném při podepsání dohody s organizací.

CO udělat, když není možno trest dočasně vykonávat, e. g. nemoc, závažné osobní důvody

Omluvit se telefonicky nebo osobně u příslušné organizace.

Dohodnout si termín, od kterého budu pokračovat ve výkonu trestu OPP (v návaznosti na sestavený harmonogram práce).

Dostavit se k probačnímu pracovníkovi s dokladem o pracovní neschopnosti, popř. vysvětlit důvody přerušení výkonu trestu.

Co se stane, když jsou porušeny podmínky výkonu trestu OPP

Jestliže není bez závažných důvodů dodržen stanovený harmonogram prací a práce nebude provedena v předem dohodnuté kvalitě, může být dohoda o provedení výkonu trestu OPP ze strany instituce vypovězena.

Pokud nebude trest OPP řádně vykonáván a bude odsouzený jeho dokončení vyhýbat, může okresní (obvodní) soud rozhodnout o přeměně neodpracovaného trestu OPP na nepodmíněný trest odnětí svobody i před vypršením zákonem stanované roční lhůty pro výkon trestu OPP (2. neodpracované hodiny OPP = 1. den odnětí svobody).

V řádně odůvodněných případech může soud rozhodnout o změně místa výkonu trestu OPP do jiné instituce.

Práva odsouzeného související s výkonem trestu OPP

Může se aktivně spolupodílet na určení organizace, pro níž bude trest OPP vykonán, konečné rozhodnutí o místě výkonu trestu OPP je však vždy plně v pravomoci probačního pracovníka a okresního (obvodního) soudu.

Odsouzený může spolupracovat s příslušnou organizací ne vytváření časového harmonogramu průběhu trestu.

V případě neshod na určeném pracovišti může vyhledat probačního pracovníka a ve spolupráci s ním vzniklou situaci řešit.

Odsouzený může požádat o přerušení výkonu trestu OPP ze závažných zdravotních důvodů (doložených lékařskou zprávou), a nebo ze závažných rodinných důvodů e. g. péče o dítě.

Výhody trestu OPP

Trest OPP nezbavuje odsouzeného svobody, ale na druhé straně vyžaduje aktivitu a ochotu podrobit se omezení v běžném životě.

Přináší větší šanci k nápravě bez nepříznivých dopadů, které sebou přináší trest odnětí svobody.

Nejsou přetřhány sociální vazby a pozitivní návyky odsouzeného s rodinou, přáteli, odsouzený nepřichází o zaměstnání.

Díky následnému zahlazení odsouzení, které se provádí výmazem „odpracovaného“ trestného činu z rejstříku trestů, má odsouzený větší šanci uplatnit se na trhu práce.

Využívání OPP u Okresního soudu Příbram

Pro srovnání údajů využívání trestu obecně prospěšných prací u Okresního soudu Příbram bylo využito roku 1996, kdy se započalo s využíváním této alternativy, až do května roku 1998. N. B. 8. února 1998, byla prezidentem republiky udělena amnestie.

- rok 1996 bylo odsouzeno 80. osob
- rok 1997 bylo odsouzeno 50. osob
- do května roku 1998 bylo odsouzeno 20. osob

V tomto období byly využívány alternativy:

- probace je dlouhodobá práce s klientem, jímž byl v rozsudku (trestním příkazem) uložen dohled a vedení probačním pracovníkem v průběhu zkušební doby podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody,
- narovnání je zprostředkování dohody mezi poškozeným a obviněným, které se skládá se samostatných rozhovorů mezi poškozeným a obviněným, zorganizování jejich společného setkání a mediace – vyjednávání o oboustranně přijatelné dohodě (N. B. náprava konfliktu v materiální i psychologické rovině),
- podmíněné zastavení trestního stíhání v tomto případě je nutný souhlas obviněného s podmíněným zastavením trestního stíhání a sjednání dohody mezi poškozeným a obviněným je sepsána oboustranná dohoda o uložení dohledu a vedení probačním pracovníkem,
- OPP jsou vykonávány u okresního úřadu Příbram a jsou pro odsouzené s trvalým bydlištěm v tomto okrese, okresní úřad provádí aktualizaci požadavků na výkon OPP.

Takto vypadala struktura používaných alternativních trestů v období roku 1996 až 1998 u okresního soudu Příbram, kde v uvedenou dobu pracoval jeden probační pracovník.

Pro srovnání počtů odsouzených v období od 1.1.2005 až do 31.3.2006, kteří byly nebo jsou ve vykonávacím řízení na středisku PMS Příbram.

- rok 2005 celkem 117 odsouzených k výkonu trestu OPP z celkového počtu 186,
- rok 2006 do 31.3. celkem 41 odsouzených k výkonu trestu OPP z celkového počtu 53.

V souvislosti s přijetím vládního zákona č. 218/2003 Sb. o trestní odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, bylo od 1.1.2006 v Příbrami otevřelo „*Středisko výchovné péče*“¹⁹, které je další alternativou trestu a odklonů v trestním řízení.

3.2 Dílčí závěr

Tato kapitola srovnává podmínky obecně prospěšných prací v členských státech Rady Evropy a v české trestní justici. Poukazuje na plnění podmínek těchto trestu a šetrnost samotného výkonu trestu, který není spojen s odnětím svobody. V závěru poukazuje na narůstající využívání této alternativy, která je šetrným řešením trestného činu.

¹⁹ Zákon č. 218/2003 Sb. s účinností od 1.1.2004, § 10

4. Probace a mediace v mezinárodním kontextu

Probační a mediační aktivity se v jednotlivých zemích světa rozvíjely na základě kulturní a společenské tradice, ekonomických možností, a v neposlední řadě na základě politického systému dané země. Následující kapitola chce stručně představit genezi systémů probace, resp. probačních služeb a mediačních programů, a rovněž popsat kontext těchto činností z hlediska evropského regionu.

Tradice v oblasti probace je na evropském kontinentu velice dlouhá, především v zemích západní a severní Evropy, kde začíná zhruba na konci 19. a počátkem 20. století. V této době v souvislosti s řešením trestných činů sílil zájem o osobu pachatele a rozvíjeli se nové formy trestání a opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody. Tyto nové postupy byly mnohdy úzce spojeny s dobrovolnickou charitativní péčí o osoby propuštěné z výkonu trestu, ale také s vývojem nových forem řešení trestních případů, které by nahradily trest odnětí svobody, jehož negativní aspekty začínají být stále více a více diskutovány. Země bývalého komunistického bloku začínají s rozvojem institucionalizované probace v průběhu 90. let.

Mediační programy se v trestní justici se v Evropě začínají postupně uplatňovat od konce 70. let. 20. století. Inspirace pro mediaci přichází ze severoamerického kontinentu, zejména Kanady, ale také s Austrálie a Nového Zélandu, s cílem řešit trestní konflikt, resp. trestnou činnost se zapojením pachatele na straně jedné a oběti na straně druhé. Mediační programy zpravidla působí odděleně od systému probace, případně je mediace poskytována též organizacím, jež je pověřena výkonem probačních činností, ale je zpravidla od systému probace oddělená.

4.1 Probace v Evropě

Probace jako forma trestu

Slovo probace má svůj původ ve slově *probare* – zkoušeti, ověřovati. Probace jako specializovaná forma činnosti s pachateli, která obsahuje prvky dohledu a kontroly odvozené od autority soudního rozhodnutí, se začíná formovat v průběhu 19. století.

Za zakladatele probace je považován americký obuvník John Augustus, který se dobrovolně staral o pachatele trestných činů. V roce 1841 složil poprvé kauci za muže, který byl obviněn z opilství, a přesvědčil soudce, aby s vynesením rozsudku počkal pár týdnů a dal obviněnému možnost dodržet svůj slib, že bude vést spořádaný život a bude se dostavovat k soudu. V průběhu této doby byl s obviněným v kontaktu

a zároveň mu nabídl zázemí, podporu a pomoc pro slušný, respektive, řádný život na svobodě. Později se s obviněným dostavil k soudu, předložil soudu zprávu o pokrocích obviněného a požádal soud o uložení mírného trestu a uhrazení soudních výloh. Do roku 1858 John Augustus složil kauci za více než 2000 lidí. V roce 1878 svým úsilím dospěl k přijetí prvního probačního zákona ve státě Massachusetts.²⁰

Probace je považována za druh trestu (v zásadě na zkoušku), který je však vykonáván na svobodě.²¹ V kontinentálním právu je spjata především s podmíněným odsouzením, uložení dohledu nad pachatelem a s dalšími podmínkami, které je pachatel na svobodě povinen dodržovat. V anglosaském systému má probace tradici v takzvané *binding over*²², to je zavázání pachatele slibem, že splní dané podmínky, například se dostaví před soud a bude řádně žít, ale stejně tak je spojena s formou podmíněného odsouzení. V tomto kontextu lze zahrnout do probace i propuštění z vězení na podmínku, takzvané *paroli* (na slib, čestné slovo), včetně uložení dalších povinností.

Koncepce probace je v současnosti vzhledem k rozmanitosti právních systémů, ale i povaze sociálních služeb, velice široký a můžeme se setkat s rozdílnými definicemi a spojeními. Například Cartledge definuje probaci jako způsob potrestání na sociálně výchovném základě, který je charakteristický kombinací dohledu a pomoci.²³ Podle OSN je probace metoda zacházení s vybranou skupinou pachatelů v rámci podmíněného odložení trestu, kdy je uložen dohled spolu s poskytováním individuálního poradenství a dalších podpůrných služeb. Za probaci v širším slova smyslu je považována také v oblasti výkonu trestu obecně prospěšných prací a dalších trestů a opatření, které obsahují formy individuální práce s klientem směřující k plnění specifických povinností podmínek zkušební doby. Činnost probační služby tak zahrnuje širokou škálu aktivit souvisejících s hledáním možností řešení konfliktu, přípravou podkladů a realizací trestů a opatření vykonávaných na svobodě. V posledním desetiletí se činnost probační služby zaměřuje na osobu pachatele a jeho bezprostřední sociální okolí, ale také na práci s poškozeným. Namísto termínu *probační služba* je používáno označení *sociální služby v justici*.²⁴

²⁰ Inciardi, J.A. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994.

²¹ Dictionary (online). Dostupné z (<http://>); (cit.2001-4-24).

²² Black, H.C. Blakův právní slovník. Praha: Victoria Publishing, 1993. s. 167.

²³ Cit. dle Hamai, K. Villé, R. Harris, R. Hough? M. Zvekic, U. (ed.) . Probation Round the World. A Comparative Study. London: UNICRI, 1995. p.3.

²⁴ Podrobněji viz. Jehle, J.M. Stejně problémy, různé řešení?. In Éthum. Č.1, rok 1998. s. 49–50.

Vývoj konceptu probace v Evropě

Současná podoba systému probace v Evropě se neopírá o jeden myšlenkový koncept, ale je výsledkem prolínání různých trendů vývoje v posledních 150 letech. Významnou roli v procesu utváření a vymezení probace v jednotlivých státech sehrály nevládní spolky a organizace.²⁵ Nejprve vznikaly probační aktivity mimo státní zařízení zpravidla v rámci církve a dobrovolnických organizací. Jak již bylo uvedeno, vznik a činnost systému probace byly v některých zemích výrazně ovlivněny vývojem na poli „péče“ o osoby uvězněné a propuštěné, především o ty, kterým byl uložen trest odnětí svobody nebo byly podmíněně propuštěny.²⁶ V Evropě je za zemi s nejdelší tradicí probace považováno Nizozemsko. Nizozemská probační služba datuje své založení již rokem 1823, kdy kupci založili první spolek probační služby na pomoc pachatelům, protože poznali, že pouhý trest nic neřeší.²⁷

Dlouho dobou tradicí probační práce v Evropě má dále Velká Británie²⁸ a skandinávské země. V zemích západní Evropy zaznamenala probace znatelný rozvoj především ve druhé polovině 20. století, kdy se systém probace vyvíjel v úzkém propojení se snahami zavádět nové formy trestů a opatření vykonávaných na svobodě.

Za období posledních 50. let probace prošla několika výraznými vývojovými epochami, které můžeme ve skutečnosti charakterizovat následujícím způsobem:

- období 50. let se vyznačuje především snahami o humanizaci vězeňských trestů a zároveň prvními pokusy o komplexní uplatnění alternativních trestů, zejména podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněného propuštění. Zaměření probační práce je v této době orientováno výlučně na osobu pachatele, popřípadě na jeho bezprostřední sociální okolí. V práci s pachateli trestných činů se vedle tradičních prvků pomoci, které mají svou tradici v dobrovolnické a charitativní práci s pachateli trestných činů, také uplatňují (v souvislosti s kontextem trestní justice a rozvojem nových forem trestů) prvky kontroly a dohledu. Důležitým tématem se stává účinná a efektivní kontrola pachatelů, respektive klientů, a s tím související ochrana společnosti, kterou má rovněž probační služba zajišťovat.

²⁵ Jehle, J.M. Stejně problémy, různé řešení?. In *Éthum*. Č.1, rok 1998. s. 49–50.

²⁶ Silná tradice práce s lidmi, kteří jsou ve vězení nebo jsou podmíněně propuštěni, je dodnes patrná v organizačním propojení probační služby a vězeňské služby ve skandinávských zemích.

²⁷ Zengering, B. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemí. In *K vybraným otázkám novel trestních kodexů: Sborník příspěvků, závěrů a doporučení ze semináře s mezinárodní účastí*. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v justici, 1996.

²⁸ Z přehledu vývoje jednotlivých trestů a opatření v Evropě je patrné, že např. v Nizozemsku a Velké Británii sahají počátky trestu obecně prospěšných prací a probace do konce 19. století. Podrobněji viz. Bishop, N. *Nonn-custodial Alternatives in Europe*. Helsinky: Heumi, 1988.

- v průběhu 60. a 70. let se v probačních činnostech stále více prosazují rozmanitá výchovná, sociální a terapeutická opatření, která jsou prioritně uplatňována formou institucionální péče. Tyto způsoby v této době charakterizuje motto „ *zacházení namísto trestání*“.²⁹
- koncem 70.let a v průběhu let 80. nastává odklon od institucionálního zacházení s pachatelem a v práci s pachatelem je zdůrazňován význam přirozeného sociálního prostředí pachatele pro jeho nápravu. Probační práce začíná mít „komunitní“ rozměr a hledají se nové ambulantní postupy pro řešení trestné činnosti, které by zohledňovaly roli prostředí, ve kterém pachatel žije.
- v průběhu 80. let nastává období vývoje trestní politiky, který má takzvaný *depenalizační charakter*, Charakteristický tendenci nahrazovat obvyklé tresty opatřeními a způsoby práce, které nemají tradiční povahu trestu. Začínají se zavádět první instituty odklonu v trestním řízení (*divize*). Probační aktivity se postupně uplatňují nejen po rozhodnutí soudu, ale také v dalších fázích trestního řízení. V některých zemích, jako je například Velká Británie, Nizozemsko a skandinávské země, probační činnosti získávají podobu kontinuálních činností využívaných od okamžiku, kdy je pachatel zadržen, až do uložení příslušné sankce či opatření a zajištění účinného výkonu.
- v 90. letech sílí tendence zohledňovat v činnosti probačních služeb práci s prostředím, kde došlo ke spáchání trestného činu. Dále je pod vlivem rostoucí nespokojenosti s úlohou poškozeného v trestním řízení zdůrazňovaná potřeba práce s oběťmi trestních činů, jako s jednou ze stran trestního sporu. V této souvislosti se rozvíjí spolupráce probační služby s organizacemi, které se zabývají oběťmi trestních činů, a probační služba jim nabízí speciální poradenství, pomoc a další doprovodné služby.

Zásadní přelom přichází v souvislosti s vnímáním trestného činu nejen jako konfliktu mezi pachatelem a společností, ale jako trojrozměrné události mezi pachatelem, poškozeným a společností, která narušila vzájemné vztahy. Na základě těchto změn v uvažování o trestní spravedlnosti jsou v některých zemích Evropy redefinovány základní zásady a principy probace, začíná se zde hovořit o vyvážené

²⁹ Podrobněji viz Válková, H. Dohoda mezi pachatelem a poškozeným jako nová alternativa soudního trestání. In Právo a zákon, Č. 5, rok 1990. s. 283-293.

intervenci k oběma stranám trestního sporu, to je k obviněnému i poškozenému, a probační služba přichází se škálou nabídek a služeb určených poškozeným.

Organizační uspořádání a poslání probačních služeb v Evropě

Systémy probační služby v evropských zemích představují pestrou škálu organizačních modelů. Co se týká právní úpravy a organizace probační služby, můžeme se setkat se začleněním probace jako specializované sociální práce přímo do justice (například Francie), nebo je touto činností pověřena privátní organizace (Rakousko, Nizozemsko). Některé země mají probační činnosti zajištěné zároveň prostřednictvím privátních a justičních orgánů (Anglie a Wales). Pro tento typ služby jsou finance zpravidla poskytovány s veřejných prostředků, a to i v případě, že jsou probační činnosti zajišťovány privátními organizacemi.

Přes mnohé formální rozdíly mají probační systémy v Evropě řadu společných rysů. Patrné je především tradiční zaměření sociálních služeb v justici směrem k posilování možnosti společenské rehabilitace pachatelů a efektivního uplatňování trestů a opatření vykonávaných ve společenství.³⁰

Pro probační služby v evropských zemích jsou charakteristické následující úkoly a oblasti činnosti:

- poskytovat kvalifikovaný informační servis pro orgány v trestním řízení a další subjekty za účelem usnadnění jejich rozhodovací činnosti. Rozumíme tím vypracování zpráv, jejichž účelem je přispět k individualizaci trestního postihu nebo poskytnout informaci o výkonu uložení sankce a průběhu zkušební doby a plnění uložených povinností.
- podporovat, organizovat a zajišťovat výkon sankcí a opatření vykonávaných ve společenství, především prostřednictvím individuální práce s pachateli trestných činů s cíle posílit jejich schopnosti začlenit se do společnosti, vést život bez konfliktu se zákonem a dohlížet nad plněním povinností a omezení uložených pachateli trestného činu.
- poskytovat pachateli v průběhu jeho kontaktu s trestní justicí (fáze po výkonu trestu odnětí svobody) sociální a psychologickou pomoc, poradenství a podporu.
- podporovat rozvoj programů zaměřených na odklon od klasického trestního řízení a napomáhat jejich realizaci.

³⁰ Kalmthout, A.M. van - Derks, J.T.M. (ed.). Probation and Probation Services: A European Perspective. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2000. p. 571.

- podporovat a věnovat se klientům ve výkonu trestu odnětí svobody a pomáhat jim se připravit na život na svobodě.
- podporovat rodiny a osoby z nejbližšího sociálního okolí pachatelů za účelem vytvoření podmínek pro jejich klidné soužití a dosažení jejich postupné společenské rehabilitace

Vedle těchto oblastí činnosti, které jsou rozvíjeny ve všech systémech probační služby v Evropě, se samozřejmě objevují další, méně tradiční služby a činnosti. Patří sem například náhrada vazby a poradenství s tím spojené. Ty se objevují ve všech zemích s anglosaskou právní kulturou, včasnou intervencí v průběhu zadržení podezřelého policií (Dánsko, Nizozemsko), vzděláváním a dohledem nad vězeňským personálem (Belgie).³¹

V souvislosti s konceptem obnovující justice se v oblasti probačních služeb začínají objevovat činnosti a programy zaměřené na zohlednění potřeby zájmů poškozeného. Například v Británii a Walesu jsou probační pracovníci při získávání podkladů k rozhodnutí o propuštění pachatele na paroli povinni nabídnout poškozenému bližší informace o této možnosti a prodiskutovat s ním možné dopady rozhodnutí pro jeho život, jeho rodinu, a v podkladech pro rozhodnutí o podmíněné propuštění vzít v úvahu zájmy a potřeby poškozeného. V dalších zemích, jako je Belgie a Nizozemsko, je na činnosti probační služby úzce navázán program pomoci obětem, který je zajišťován vyškolenými dobrovolníky.

Probace a vybraná Doporučení Rady Evropy

Tématika alternativních trestů a opatření a reforma trestní politiky je předmětem zájmu řady mezinárodních organizací, Radu Evropy nevyjímaje. Svědčí o tom řada dokumentů, které byly na této půdě přijaty. Z hlediska probace mají v tomto smyslu zásadní význam především Doporučení Rady Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství R (92) 16, která byla přijata výborem ministrů v říjnu 1992. *Tresty a opatřeními vykonávanými ve společenství (Community Sanctions and Measures – CMS)* se rozumí široká škála trestních sankcí a opatření, která zanechávají pachatele na svobodě a ukládají mu jistá omezení svobody a povinnosti. Zmíněná doporučení stanovují evropské standardy a zásady pro používání

³¹ Podrobněji viz. Kalmthout, A.M. van - Derks, J.T.M. (ed.). *Probation and Probation Services: A European Perspective*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2000.

těchto trestů, vymezují mantinely pro ochranu lidských práv při jejich realizaci a stanovují pravidla pro chování osob pověřených realizací trestů a opatření ve společenství.

Doporučení Rady Evropy k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství jsou významem považována za paralelu Evropských vězeňských pravidel (přijatých v roce 1987), která vyjadřují konsenzus evropských zemí v otázkách vězeňství.

Evropské organizace

Pro výměnu zkušeností a mezinárodní spolupráce v oblasti spolupráce probace a parole slouží řada organizací. Z hlediska evropského regionu je tato oblast významná především *Stálá evropská konference pro probaci a péči o propuštěné (Conference Permanente Européenne de la Probation – CEP)*. Tato organizace byla založena v roce 1982. Jejími členy jsou vládní a soukromé organizace působící v oblasti probace. Členy se mohou stát rovněž i fyzické osoby. Posláním CEP je přispívat k výměně mezinárodních informací a zkušeností mezi odborníky a praktiky z oblasti probačních aktivit a dalších forem řešení trestních případů a napomáhat vzniku a naplňování mezinárodních standardů v oblasti probační práce. CEP má statut pozorovatele v Radě Evropy³² Českou republiku zastupuje v CEP *Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici*.

4.2 Dílčí závěr

V této kapitole je prezentována historie probace a vznik prvního probačního zákona ve státě Massachusetts. Vývoj konceptu v Evropě se ve svých začátcích opírá o nevládní spolky, především o církevní a dobrovolnické organizace. Organizační uspořádání a poslání probačních služeb v Evropě představuje pestrou škálu organizačních modelů, od začlenění privátních organizací až po specializované sociální práce přímo v justici. Představuje mezinárodní organizace, při Radě Evropy.

³² Podrobněji viz. Gründler, P. The Permanent European Conference on Probation and Aftercare (CEP). In Ville, R. Zvekcic, U. Klaus, J.F. (ed.). Promoting Probation Internationelly. Rome: UNICRI, 1997.

5. Mediace mezi poškozeným a obviněným ve vybraných evropských zemích

Mediace jako metoda řešení konfliktů

Podstata mediace spočívá ve zprostředkování řešení sporu za účasti třetí strany – mediátora, jehož úkolem je řídit proces mediace a pomoci stranám sporu dospět k řešení, které uspokojí jejich zájmy a potřeby. Tento způsob řešení konfliktu vychází z přesvědčení, že strany konfliktu jsou schopny velké množství sporu řešit vlastními silami s minimem vnějších zásahů. Je však důležité dát stranám konfliktu k tomuto způsobu řešení příležitosti a napomoci jim se v průběhu společného vyjednávání orientovat.³³ Řešení konfliktu mezi spornými stranami pomocí prostředníka má bohaté tradice. Například Folberg a Taylor uvádějí, že tento způsob řešení konfliktů není novou záležitostí, ale spíše přepracováním postupů, které se vyskytovaly v jiných kulturách či jiné době. Urovnání sporu za pomoci prostředníka má podle názoru mnohých autorů své kořeny v kulturách takzvaných přírodních národů a kmenů, kde v této roli vystupoval vážený člen rodiny či příslušník dané komunity.

Řešení konfliktu zprostředkováním dohody mezi spornými stranami se začalo institucionalizovat ve druhé polovině 20. století na severoamerickém kontinentu. Mediace jako konsenzuální metoda řešení konfliktu se postupně stává významným doplňkem nebo alternativou soudnímu řešení sporů založeném na principu konfrontace. Tento postu řešení sporu své uplatnění především ve sféře pracovních sporů a podnikové politiky. Postupně začala mediace pronikat do další oblasti lidského života, jako jsou rodinné a sousedské spory, oblastech etnických a ekologických konfliktů, oblast školství a podobně. Zároveň se tento způsob řešení sporů rozšířil za hranice severoamerického kontinentu a ve své institucionalizované podobě pronikl do evropských zemí. V průběhu 60. let 20. století se v USA a Kanadě mediace dostala i do sféry občanského práva a později i trestní soudní praxe. Od 70. let se zde mediátorství začíná prosazovat jako legitimní přístup k řešení sporů a začíná se etablovat jako samostatná profese.

První aktivity usilující o ověření konceptu mediace jako metody řešení sporu se v trestní praxi objevují v Kanadě koncem 60. let.³⁴ Za první mediační program zaměřený na oblast trestní justice je podle některých zdrojů považován projekt ve městě

³³ Folberg, Milne cit. dle Benjamin, R.D. *The Physics of Mediation: Reflektions of Scientific Theory in professional Mediation*

³⁴ Podrobněji viz. Mecerodová, L. *Institut narovnání: uplatnění sociálního pracovníka – mediátora v trestní justici*. Praha, 1995. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře sociální práce. Vedoucí práce Ivan Ulehla.

Elmira v kanadské provincii Ontario, který byl započat v roce 1974. U zrodu tohoto programu stála církev, soudce a probační pracovník, kdy soudce přistoupil na návrh probačního pracovníka: uložit dvěma mladistvým, kteří vandalismem poškodili majetek dvaceti dvou poškozených, aby se s nimi setkali a vyjednávali o způsobu nápravy škody, kterou zapříčinili. Tento přístup našel podporu poškozených i místní komunity a celý případ je vnímán jako začátek rozvoje mediačních programů na severoamerickém kontinentu. V této souvislosti je mediace mezi poškozeným a obviněným v některých zdrojích uváděna jako „kanadský dar světu“.³⁵ Trend řešit konflikty mediací se posléze objevil také v Austrálii, Novém Zélandu, Evropě a jižní Africe.

Mediace mezi poškozeným a obviněným

Mediace mezi poškozeným a obviněným se rozumí proces, ve kterém je obviněnému a poškozenému na základě jejich souhlasu umožněno se za účasti třetí strany – mediátora – aktivně účastnit řešení sporu souvisejícího s trestnou činností.³⁶ Mediace mezi poškozeným a obviněným vychází z obecných zásad a principů mediace, nicméně její specifika jsou dána kontextem trestního řízení, v rámci kterého se uplatňuje. V praxi se setkáváme s různými postupy a přístupy uplatnění mediace. V zásadě můžeme hovořit o dvou základních typech: *mediaci přímé*, kdy dochází k setkání poškozeného a obviněného tváří v tvář, a *mediaci nepřímé*, kdy mediátor plní roli prostředníka mezi stranami, které se vzájemně nesetkají. Jak ukazují zkušenosti s uplatněním těchto dvou typů mediace, je účinnější satisfakce oběti trestného činu dosahováno, když se v rámci mediace obviněný a oběť setkají osobně, než v případech, kdy zprostředkování alternativního řešení sporu probíhá takzvaně nepřímou formou, aniž by se oba setkali.³⁷

Mediace mezi poškozeným a obviněným v Evropě

Za průkopnickou zemi v oblasti mediace mezi poškozeným a obviněným ne evropském kontinentě je považována Velká Británie, kde byly programy mediace zahájeny koncem 70. let.³⁸ O několik let později se objevily mediační programy

³⁵ Satisfying Justice. /Ottawa/: The Church Council on Justice and Corrections, 1996. In Mediation Quartley. 1990 vol. 8. no. 3.

³⁶ Recommendation N.R (99) 19 ... (online). Dostupné z (<http://cm.coe.int/ta/rec/1999/99r.htm>). cit.2001-4-5.

³⁷ Fenyk, J. Sotolář, A. Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. In Trestní právo. Č. 1, rok 1998.

³⁸ Podrobněji viz. Fenyk, J. Sotolář, A. Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. In Trestní právo. Č. 1, rok 1998.

v Norsku a Finsku, které byly úzce svázány s komunitami, kde ke sporům dochází, a řešily různé formy konfliktů, trestní nevyjímaje.

V polovině 80. let se setkáváme s prvními experimenty mediace mezi poškozenými a obviněným v Nizozemsku, Německu a v Rakousku. Mediace se začala rozvíjet především v souvislosti se zaváděním rozličných forem odklonů (*divizi*) od klasického soudního řízení, kdy představovala významný nástroj pro splnění podmínek pro jejich využití. Pozornost se zaměřovala především na trestní věci mladistvých pachatelů a řešení méně závažné trestné činnosti.

V 90. letech zaznamenala mediace bouřlivý vývoj, jak ve smyslu rozvíjení teorie, metodologie, tak ve vymezení profese mediátora, což je patrné nejen v oblasti mediace mezi poškozeným a obviněným, ale rovněž v prostředí mimo trestní justici. Koncem 80. a v průběhu 90. let našla mediace mezi poškozeným a obviněným své zakotvení v trestní legislativě některých zemí, rozšířila se také oblast jejího využívání. Příkladem země, kde se podařilo kvalitativně i kvantitativně zareagovat na společenskou poptávku mediace jako techniky řešení trestního konfliktu s návazností na odklon od trestního řízení a vypracovat ucelený systém poskytování mediačních služeb pro trestní justici, je nepochybně Rakousko.

Vedle zkušenosti s využitím mediace ve spojitosti s odklonem od klasického trestního řízení se v různých zemích Evropy objevují další modely využití mediace. Mediace začíná být využívána v průběhu celého trestního řízení, vykonávací řízení nevyjímaje, v této souvislosti se rozšiřuje okruh případů, které jsou k mediaci předávány. V současné době existují mediační programy, které se zaměřují výlučně na určitý typ trestné činnosti (například majetkové delikty, násilné trestné činy, trestná činnost mezi rodinnými příslušníky či osobami z blízkého sociálního okolí, tak zvané domácí násilí). Další programy působí v trestním řízení bez tohoto vymezení totéž platí pro klientelu, kdy jsou stanovena různá kritéria z hlediska mediace především směrem k pachatelům - například věk, kriminální kariéra a podobně. V současné době v sobě termín mediace mezi poškozeným a obviněným zahrnuje celou řadu forem a postupů. Groenhuijsen rozlišuje podle způsobu využití mediace v trestním řízení tři základní modely:

1. mediace jako součást tradičního trestního procesu – tento model je řízen pravidly, za jakých podmínek může být případ v dané fázi trestního řízení předán k mediaci. Dosažená dohoda mezi poškozeným a obviněným má vliv

na výsledek trestního stíhání – trestní stíhání může být zastaveno nebo je k dohodě přihlédnuto při rozhodování o uložení trestu. Příkladem je trestní mediace v Belgii (Strafbemidd Eling), v Německu Täter – Opfer – Ausgleich), a nebo Rakousku (Ausergerichtliche Tatausgleich).

2. mediace jako alternativa k trestnímu řízení – v tomto modelu je mediace využíváno v raných fázích trestního řízení a mediace nahrazuje reakci na spáchaný trestný čin. Příkladem je projekt „dading“ v Nizozemsku.
3. mediace jako komplementární součást trestního procesu, často využívána po rozhodnutí soudu o vině a trestu k řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným.

Zatímco 80. léta 20. století jsou pro mediaci mezi poškozeným a obviněným charakteristická experimentálním ověřováním a pilotními projekty, počátkem 90. let je mediace již legislativně zakotvena v Norsku, Německu, Francii, Rakousku a Belgii. Koncem 90. let je vytvořen legislativní rámec pro využití mediace v trestních věcech ve Velké Británii, Finsku a Polsku. V zemích, jako je Francie, Německo a Rakousko, zaznamenává legislativní proces další významné změny směrem k posílení úlohy mediace v trestním procesu.

Studie *Evropského fóra pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a obnovující justici (restorative justice)* o aktuální situaci v oblasti využívání mediaci v trestních věcech v evropských zemích uvádí, že mediace v trestních věcech je významně praktikována v Rakousku, Belgii, Finsku, Francii, Německu, Norsku a Velké Británii. Tato studie dále poukazuje na nově vznikající mediační programy a snahy začlenit mediaci mezi poškozeným a obviněným do řešení trestních věcí v Dánsku, Irsku, Itálii, Lucembursku, Nizozemsku, Švédsku, Španělsku, a také v řadě postkomunistických zemí jako je Bulharsko, Albánie, Ukrajina, Slovinska, Polsko, Maďarsko a neposlední řadě také Česká republika.³⁹

Evropské organizace

Mediace mezi poškozeným a obviněným z hlediska mezinárodní spolupráce a výměny zkušeností se věnuje již zmiňovaná *Stálá evropská konference pro probaci a péči o propuštěné (CEP)*. V souvislosti s rozvojem mediačních programů a především potřebou mezinárodní spolupráce v oblasti uplatňování principů obnovující justice

³⁹ Materiály z První konference Evropského fóra pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a obnovující justici. Leuven, 1999.

(*restorative justice*) v evropském regionu bylo založeno z podnětu pracovní skupiny reprezentantů osmi evropských zemí v roce 1999 *Evropské fórum pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a obnovující justici (The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice)*.⁴⁰ Sídlem této nevládní organizace je belgické město Leuven. Organizace si klade za cíl vytvořit platformu pro výměnu informací, znalostí a zkušeností, pro diskusi otázek týkajících se uplatňování principů obnovující justice v Evropě. Mediace mezi poškozeným a obviněným je považována za jednu z významných možností praktického využití zásad obnovující justice a představuje jednu z významných oblastí zájmu Fóra. To je otevřeno podpoře a rozvoji dalších forem řešení trestního konfliktu založených na principech obnovující justice.

Dílčí závěr

Tato kapitola poukazuje na probaci a mediaci v mezinárodním kontextu, probírá probaci jako formu trestu, shrnuje vývoj probace v Evropě. Dále představuje organizační uspořádání a poslání probačních služeb v Evropě, představuje vybraná Doporučení Rady Evropy. Představuje mediaci mezi poškozeným a obviněným a řešení konfliktů za pomoci mediace ve světě a Evropě. Vždyť mediace měla v jednotlivých evropských zemích z počátku pozvolné tempo a využití mediace dlouho zůstávalo na úrovni pilotních projektů a experimentů.

⁴⁰ Rakousko, Belgie, Finsko, Francie, Spolková republika Německo, Norsko, Polsko, Velká Británie.

Závěr

Bakalářská práce vznikla na základě náročného shromažďování materiálu, při návštěvách a vykonávané stáži na středisku probační a mediační služby Příbram, pod odborným vedením vedoucího práce.

V kostce je popisována historie vězeňství, kde je rozebírána diferenciací mladistvých delikventů, pracovní zařezování odsouzených a ekonomické náklady na výkon trestu odnětí svobody.

Na historii výkonu trestu navazuje část alternativních trestu, kde jsou popisovány jednotlivé alternativy v členských zemích Rady Evropy, až k podrobnější analýze trestu obecně prospěšných prací.

Cílem této části bylo poukázat na *integraci obviněného*, která za pomoci probační a mediační služby směřuje obviněného do života bez dalšího porušení zákona. Integrace je proces, který usiluje o obnovu respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci. *Participaci poškozeného*, kde se probační a mediační služba snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém. A v neposlední řadě o *ochranu společnosti*, probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Resumé

V první kapitole je popisována historie vězeňství, kde je rozebírána diferenciací mladistvých delikventů. Propracované zařezování odsouzených do diferenciacních skupin a ekonomické náklady na výkon trestu odnětí svobody.

Na historii výkonu trestu navazuje část alternativních trestu, kde jsou popisovány jednotlivé alternativy v členských zemích Rady Evropy, až k podrobnější analýze trestu obecně prospěšných prací.

Cílem zbývajících dvou částí je poukázat na *integraci obviněného*, která za pomoc probační a mediační služby směřuje obviněného do života bez dalšího porušení zákona. Integrace je proces, který usiluje o obnovu respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci. *Participaci poškozeného*, kde se probační a mediační služba snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém. A v neposlední řadě o *ochranu společnosti*, probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Anotace

Nárůst trestné činnosti je odrazem celospolečenských problémů a vývoje současné společnosti. Když věznice jsou přeplněné a společnost najde způsob jak se vypořádat z trestnou činností, aniž by musela pachatele umisťovat – izolovat. Dokáže se postarat o oběť i pachatele stejnou měrou. Tak takovou společnost lze označit jako vyspělou.

Jedině systematická práce všech zainteresovaných pracovníků tvořících pedagogický tým, široká nabídka vzdělávacích, speciálních, zájmových a sociálních aktivit a programů, spolu s pracovníky soudů, státních zastupitelstev, vyšetřovatelů, pracovníků Policie ČR a v neposlední řadě zástupců územní samosprávy.

Tak nejen tyto atributy přispějí k vyspělejší společnosti.

Klíčová slova

Výkon trestu odnětí svobody - diferenciacie – odsouzený - postpenitenciární péče - probace a mediace - alternativa k trestu odnětí svobody.

Annotation

The increase of the criminality is a reflection of the whole community problems and of the evolution of the current society. When the state prisons are overfull and the community find the way how to solve the criminality without placing the wrong-doer to the prison – isolate them. That community is possible specify like a advanced.

Only systematic work of all involved workers which create pedagogic team, large offer of the educational, special, hobby and social activities and programmes, together with the justice's employees, public prosecutors, investigators, policemen of the Police Czech Republic and in the not least rank the delegates of territorial autonomy – so not only this attributes can contribute to more advances society.

Keywords

Execution of the penal servitude - differentiation – condemned - post-penitentiary care - probation and mediation – the alternative to the penal servitude

Seznam literatury - prameny

Tištěné prameny – zákony

1. Zákon č. 169/1999 Sb. o *Výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů*.
2. Zákon č. 257/2000 Sb. o *Probační a mediační službě*.
3. zákona č. 218/2003 Sb. o *trestní odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže*.

Základní odborná literatura

1. 4. KARABEC, Z., OUŘEDNÍČKOÁ, L. a kol. *Probační a mediační služba v ČR*. Rukopis.
2. NETOPIIL, K. *Historie vězeňství mladistvích v Čechách*. Praha: 1988.
3. HUTTNEROVÁ, R. *Ekonomické aspekty zaměstnávání vězňených osob*. Sborník referátů z mezinárodní konference. Kroměříž: 2004, s. 295 – 298.
4. KUNFTOVÁ, J. *Postpenitenciární péče*. Praha: VÚK, 1972.
Projekt experimentu: Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež (MS – alternativa). Ústav státu a práva ČSAV, Městská prokuratura v Praze, Magistrátní úřad v Praze. 21.1.1991.
5. VÁLKOVÁ, H., KOPOLDOVÁ, B. *Prvé zkušenosti z pražského experimentu mimosoudní narovnaní*. Rukopis.
6. BLACK, H. C. *Blackův právnícký slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993.
Commentary on the Appendix of Recommendation N. R (99) 19 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 15 September 1999. Nепublikováno.
7. MCDONALD, J., MOORE, D. a kol. *Real Justice Training Manual: Coordinating Family Group Conferences*. Piperscille (Pennsylvania): The Piper's Prass, 1995.
8. PETERS, T. *Victim – offender mediation: reality and challenges*. In *Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Work: The European Forum for Victim – Offender Mediation and Restorative Justice* (ed.). Leuven: Leuven University Press, 2000.
Satisfying Justice. /Otawa/: The Church Council on Justice and Correkctions, 1996.

Interní materiály

9. ČAKRTOVÁ, T. *Sylaby přednášek*. Nepublikováno.
10. ČERNÍKOVÁ, V., MAKARYUSOVÁ, V. *Alternativní tresty*. 1. vyd. Most 1998, 77- 91 s.
11. JANDA, P., KOZULÁN, P. a kol. *K problematice alternativních trestů, České vězeňství*. Praha: 1994,3, s.51 – 62.
12. HRUŠKOVÁ, O., MECERÁDOVÁ, L. *Alternativní zacházení s pachateli, České vězeňství*. Praha: 1995,3, s.30 – 34.
13. DOUBRAVOVÁ, D. *Nové možnosti sociální práce v trestní justici*. Praha 1995
Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře sociální práce . Vedoucí diplomové práce Helena Válková.
14. NEUBAUER, M. *Základní aspekty výkonu vazby a trestu mladistvých delikventů a problémy s ním spojené*. Olomouc 1997. Závěrečná bakalářská práce na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého. Vedoucí bakalářské práce Vavřín Matušek.
15. MAREŠOVÁ, A. *Model nápravně výchovných činností pro mladistvé odsouzené muže v jednotlivých diferenciačních skupinách* (průběžná zpráva z 1. etapy výzkumu). Praha: Oddělení penologického výzkumu Odboru NVČ, Správa SNV ČSR. 1987.
16. VOŇKOVÁ, J., CHALUPOVÁ, J. *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992.
Vyhodnocení výsledků experimentu narovnání na okrese Česká Lípa. Česká Lípa: Nadace klíč, 1996.
17. BISHOP, N. *Non-custodial Alternatives in Europe*. Helsinky: Heumi, 1988.
18. GIMÉNEZ – SELINAS, E. *Mediation within Crimional Law and Human Rights*. In Mediation and Probation. Godesberg: CEP, 1997.
19. GRÜNDLER, P. *The Permanent European Conference on Probation and Aftercare* (CEP). In Ville, R., Zvekic, U., Klaus, J.F. (ed.). Promoting Probation Internationálly, Rome: UNICRI, 1997.
20. INCIARDI, J.A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994.
21. KALMTHOUT, A. M., VAN – DERKS, J. T. M. a kol. *Probation and Probation Services: A European Perspective*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2000.
Materiály z První konference Evropského fóra pro mediaci mezi poškozeným a obviněným a obnovující justici. Leuven, 1999.

22. MECERODOVÁ, L. *Institut narovnáni: uplatnění sociálního pracovníka – mediátora v trestní justici*. Praha, 1995. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře sociální práce. Vedoucí práce Ivan Úlehla.
Možnosti uplatnění sociální práce v trestní justici: sborník příspěvků z konference. Praha – Bonn: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1995.
23. OSMANČÍK, O. *Úvod do problematiky alternativních trestů*. In K problematice alternativních trestů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994.
24. VOŇKOVÁ, J., CHALUPOVÁ, H. *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992.
25. ZENGERING, B. *Trest obecně prospěšných prací v Nizozemí*. In K vybraným otázkám novel trestních kodexů: sborník příspěvků, závěrů a doporučení ze semináře s mezinárodní účastí. Praha-Bonn: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1996.
26. ZWINGER, G. *Methods of Mediation*. In Probation and Mediation. CEP, 1997.

Internetové stránky

27. <http://www.justice.cz>
28. <http://www.yourdictionary.com>.
29. <http://cm.coe.int/ta/rec/1999/99r19.htm>.

Seznam zkratek

- ČSAV** - Československá akademie věd
- MS** - Mimosoudní alternativa
- EU** - Evropská Unie
- OPP** - Obecně prospěšné práce
- PMS** - Probační a mediační služba;
- BOZP** - Bezpečnost a ochrana zdraví při práci;
- N. B.** - označení pro poznámku;
- e. c.** - příklad;
- tzv.** - takzvaně;
- např.** - například;
- etc.** - a tak dál;